

Sygn. akt II USKP 54/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 maja 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maciej Pacuda (przewodniczący)

SSN Halina Kiriło (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Korzeniowski

w sprawie z wniosku D. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w W.
o rentę socjalną,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 27 maja 2021 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 8 listopada 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok w części dotyczącej orzeczenia o
prawie do renty socjalnej za okres po dniu 1 sierpnia 2020 r. i
przekazuje sprawę w tym zakresie Sądowi Apelacyjnemu w (...)
do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddział w W. decyzją z dnia 15 maja 2013 r. odmówił ubezpieczonej D.K. prawa do renty socjalnej, argumentując, że

wnioskodawczyni nie spełnia przesłanek nabycia prawa do spornego świadczenia określonych w art. 4 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (Dz.U. z 2003 r. Nr 135, poz. 1268 ze zm.).

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 18 marca 2014 r., oddalił odwołanie D.K. od powyższej decyzji.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że D. K., urodzona w dniu 23 stycznia 1985 r., posiada wykształcenie średnie. Studia polonistyczne przerwała w 2008 r., będąc na trzecim roku nauki. W dniu 12 lutego 2013 r. ubezpieczona złożyła wniosek o przyznanie jej prawa do renty socjalnej. Lekarz orzecznik ZUS orzeczeniem z dnia 21 marca 2013 r. uznał, że D. K. nie jest osobą całkowicie niezdolną do pracy. Takie stanowisko zajęła też komisja lekarska ZUS w orzeczeniu z dnia 9 maja 2013 r. W oparciu o stanowisko komisji lekarskiej organ rentowy wydał zaskarżoną decyzję.

Celem wyjaśnienia kwestii niezdolności do pracy wnioskodawczyni i daty jej powstania, Sąd Okręgowy przeprowadził dowód z opinii biegłych lekarzy specjalistów z zakresu psychiatrii oraz endokrynologii. Biegła psychiatra dr M. P. uznała, że w związku z obecnością u badanej wytwórczych objawów psychotycznych, przy braku krytycyzmu, ubezpieczona jest osobą całkowicie niezdolną do pracy od stycznia 2013 r. na okres do stycznia 2015 r. Zdaniem biegłej, już wcześniej, prawdopodobnie od około 3 lat, istniała u odwołującej się częściowa niezdolność do pracy. Natomiast biegły endokrynolog dr A.K. stwierdził, że z przyczyn endokrynologicznych ubezpieczona nie spełnia kryterium niezdolności do pracy. Kolejna biegła z zakresu psychiatrii dr B. P. w swojej opinii wyraziła pogląd, że badanie kliniczne oraz dane z akt sprawy nie dają podstaw do orzeczenia u ubezpieczonej całkowitej niezdolności do pracy z uwagi na stan psychiczny.

W ocenie Sądu Okręgowego, na podstawie zebranego materiału dowodowego w postaci akt rentowych i opinii biegłych lekarzy specjalistów należy przyjąć, że u wnioskodawczyni występują pewne ograniczenia będące następstwem transseksualizmu typu M/K i związanego z tym obciążenia psychicznego, ale nie są to ograniczenia całkowicie uniemożliwiające jej wykonywanie pracy zarobkowej, o czym świadczy fakt podjęcia w przeszłości przez

odwołująca się studiów i zatrudnienia. Wnioskodawczyni nie jest zatem osobą całkowicie niezdolną do pracy, co w konsekwencji czyni bezzasadnymi jej roszczenia o rentę socjalną.

Na skutek apelacji ubezpieczonej, Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 31 lipca 2015 r. uchylił zaskarżone orzeczenie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu.

W motywach tego rozstrzygnięcia, Sąd drugiej instancji zauważył, że apelacja wnioskodawczyni ma uzasadnione podstawy, albowiem na skutek wadliwych czynności procesowych Sądu Okręgowego, ubezpieczona została pozbawiona prawa do reprezentowania swoich praw w postępowaniu.

W trakcie ponownego rozpoznawania sprawy Sąd pierwszej instancji dopuścił dowód z opinii biegłych lekarzy specjalistów z zakresu psychiatrii i psychologii. Biegła psychiatra dr M. P. rozpoznała u odwołującej się zespół paranoidalny i uznała, że D. K. jest całkowicie niezdolna do pracy od daty hospitalizacji (tj. od 16 stycznia 2013 r.) na okres do stycznia 2017 r. Niezdolność ta pozostaje w związku z naruszeniem sprawności organizmu powstałym w trakcie nauki w szkole wyższej. Natomiast biegła psycholog dr J.K. stwierdziła, że intelekt wnioskodawczym mieści się w normie intelektualnej. Z uwagi na obniżenie nastroju oraz istotne zaburzenia poznawcze, wnioskodawczym wymaga kontynuacji psychiatrycznego leczenia farmakologicznego wspomaganego psychoterapią. Z psychologicznego punktu widzenia, występujące u badanej zaburzenia nie są jednak wystarczającą przesłanką do uznania jej za całkowicie niezdolną do pracy. Ubezpieczona jest osobą częściowo niezdolną do pracy na okres 2 lata, czyli do 3 lutego 2018 r., a niezdolność ta datuje się od pierwszej hospitalizacji pacjentki, czyli od dnia 16 stycznia 2013 r. Kolejna powołana w toku procesu biegła z zakresu psychiatrii lek. M. L. rozpoznała u odwołującej się chorobę psychiczną - schizofrenię paranoidalną, która powoduje całkowitą niezdolność do pracy od stycznia 2013 r. do maja 2017 r. Zdaniem biegłej, naruszenie sprawności organizmu powstało w trakcie nauki w szkole wyższej.

Mając na uwadze powyższe ustalenia, Sąd Okręgowy stwierdził, że ubezpieczona nie spełniła przesłanek nabycia prawa do spornego świadczenia określonych w art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej, albowiem w chwili powstania

całkowitej niezdolności do pracy wnioskodawczym miała 28 lat, w tym czasie nie pracowała oraz nie pobierała nauki w żadnej szkole wyższej (o czym świadczy decyzja o skreśleniu jej z listy studentów z dnia 3 grudnia 2008 r.), a zatem niezdolność ta nie powstała w okresie uprawniającym wnioskodawczynię do pobierania renty socjalnej.

Ostatecznie Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 18 lipca 2016 r. ponownie oddalił odwołanie ubezpieczonej od decyzji organu rentowego.

Rozpoznając apelację odwołującą się od powyższego orzeczenia, Sąd drugiej instancji przeprowadził dowód z uzupełniającej opinii biegłej psychiatry M. L. na okoliczność terminu powstania naruszenia sprawności organizmu skutkującego całkowitą niezdolnością do pracy D. K.

W opinii uzupełniającej biegła M.L. przypomniała, że w swojej opinii głównej rozpoznała u D. K. schizofrenię paranoidalną, stwierdzając naruszenie sprawności organizmu powodujące całkowitą niezdolność do pracy od stycznia 2013 r. do maja 2017 r. Naruszenie sprawności organizmu powstało w czasie nauki w szkole wyższej. Biegła wskazała na okazaną przez odwołującą się dokumentację medyczną: zaświadczenie z 17 października 2008 r. (z którego wynika, że D. K. był pacjentem Poradni Seksuologicznej od 9 maja 2007 r. - rozpoznano transseksualizm M/K, aktualnie pacjent jest w trakcie leczenia hormonalnego przygotowującego go do zmiany płci somatycznej), a także historię choroby z PZP D. z datą rejestracji 21 sierpnia 2012 r. i rozpoznaniem F20.0, schizofrenii paranoidalnej, zaburzeń identyfikacji płciowej. W czasie badania odwołująca się podała, że w październiku 2007 r. rozpoczęła terapię hormonalną w celu zmiany płci. Już w liceum występowało u niej poczucie odnoszenia wszystkiego do siebie, natomiast na studiach zaczęła czuć się źle, miała lęki, odrywała się od rzeczywistości, wszystko przestawało być ważne. Lęki dotyczyły tego, że ktoś ją obserwuje, chce skrzywdzić.

Po ponownej analizie dokumentacji oraz przeprowadzeniu badania odwołującą się, w opinii uzupełniającej biegła M.L. podtrzymała zatem opinię główną, poza datą ustania całkowitej niezdolności do pracy, którą biegła wskazała ostatecznie na dzień 1 sierpnia 2020 r.

W oparciu o materiał dowodowy zgromadzony w pierwszej instancji, uzupełniony w wymienionym wyżej zakresie w toku postępowania odwoławczego, Sąd Apelacyjny ustalił ostatecznie, że ubezpieczona jest osobą całkowicie niezdolną do pracy od stycznia 2013 r. do 1 sierpnia 2020 r. Mimo leczenia, występują u niej objawy psychotyczne oraz nasilone objawy negatywne, izoluje się od otoczenia, odczuwa lęk z przyczyn psychotycznych. Wprawdzie nie jest możliwe precyzyjne określenie daty początkowej naruszenia sprawności organizmu u odwołującej się, natomiast niewątpliwie wystąpiło ono przed ukończeniem nauki w szkole wyższej.

Przechodząc do rozważań prawnych, Sąd drugiej instancji przytoczył treść art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej i stwierdził, że Sąd Okręgowy niesłusznie uznał, iż warunkiem nabycia prawa do renty socjalnej jest spełnienie przesłanki powstania całkowitej niezdolności do pracy w okresach wymienionych w tym przepisie. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, sporne świadczenie przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej - przed ukończeniem 25 roku życia. Zatem ograniczenie czasowe przewidziane przedmiotową regulacją nie odnosi się do wystąpienia przesłanki całkowitej niezdolności do pracy w trakcie okresu wymienionego art. 4 ust. 1 punkt 2 ustawy o rencie socjalnej, tj. okresu nauki w szkole lub w szkole wyższej - przed ukończeniem 25 roku życia, tylko do powstania w tym okresie przesłanki w postaci naruszenia sprawności organizmu, które powodowało następnie, w dacie ubiegania się o rentę socjalną, całkowitą niezdolność do pracy. W stanie faktycznym niniejszej sprawy, naruszenie sprawności organizmu D. K., którego skutkiem była następnie jej całkowita niezdolność do pracy, musiałoby powstać najpóźniej przed ukończeniem szkoły wyższej oraz przed ukończeniem przez ubezpieczoną wieku 25 lat i warunek ten został spełniony. Odwołująca się jest osobą całkowicie niezdolną do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało w trakcie nauki w szkole wyższej, przed ukończeniem przez odwołującą się 25 roku życia.

Wobec powyższego, Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 8 listopada 2018 r. zmieniła zaskarżony wyrok oraz poprzedzającą go decyzję organu rentowego ten sposób, że przyznał D. K. rentę socjalną od 12 lutego 2013 r.

Sąd drugiej instancji przyznał, że jak wynika ze złożonej w postępowaniu apelacyjnym opinii uzupełniającej lekarza psychiatry M. L., okres całkowitej niezdolności do pracy D. K. datuje się od stycznia 2013 r. do 1 sierpnia 2020 r. Wprawdzie w wyroku nie określono końcowej daty, do której przyznana jest renta, jednak w świetle przepisów rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 14 grudnia 2004 r. w sprawie orzekania o niezdolności do pracy (Dz.U. z 2004 r. Nr 273, poz. 2711), nie stoi to na przeszkodzie wszczęciu przez organ rentowy postępowania mającego na celu sprawdzenie stanu zdrowia ubezpieczonej w odpowiednim terminie, tj. przed 1 sierpnia 2020 r. dla ustalenia, czy przesłanka w postaci całkowitej niezdolności do pracy odwołującej się pozostaje aktualna. Sąd Apelacyjny podkreślił, że nawet w przypadku rent przyznanych na stałe nie jest wykluczone wszczęcie postępowania przez organ rentowy zmierzającego do ich weryfikacji, bowiem moment ustania prawa do renty socjalnej określa art. 101 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z art. 15 ustawy o rencie socjalnej, stosownie do którego prawo do świadczeń ustaje, gdy ustanie którykolwiek z warunków wymaganych do uzyskania tego prawa.

W wywiezionej od powyższego orzeczenia skardze kasacyjnej organ rentowy zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego w (...) w części, w jakiej nie oznaczono okresu, na który została przyznana renta socjalna.

Zaskarżonemu wyrokowi zarzucił naruszenie prawa materialnego, przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 4 ust. 2 pkt 1 i 2 ustawy o rencie socjalnej i przyznanie odwołującej się D. K. prawa do spornego świadczenia od dnia 12 lutego 2013 r., bez wskazania w sentencji wyroku, czy jest to renta stała czy okresowa (jeżeli okresowa, to z podaniem konkretnej daty), podczas gdy powołany przepis stanowi, że osobie, która spełnia warunki określone do przyznania renty socjalnej, przysługuje renta socjalna stała - jeżeli całkowita niezdolność do pracy jest trwała albo renta socjalna okresowa - jeżeli całkowita niezdolność do pracy jest okresowa, a co za tym idzie, Sąd przyznając takie prawo, był obowiązany oznaczyć w sentencji wyroku, na jaki okres ono przysługuje (tym

bardziej, że poczynił w tym zakresie konkretne ustalenia); brak pełnego rozstrzygnięcia przekłada się również na prawidłowość wykonania przez organ rentowy wyroku, tj. na wypłatę świadczenia za prawidłowy okres, w ramach wyznaczonych przez przepisy prawa materialnego.

Z powołaniem się na powyższy zarzut skarżący wniósł o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i orzeczenie co do istoty sprawy, przez oznaczenie okresu, na jaki została przyznana sporna renta socjalna.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie, albowiem zaskarżony wyrok zapadł z naruszeniem prawa materialnego.

Analizę prawidłowości zapadłego w sprawie rozstrzygnięcia wypada rozpocząć od przypomnienia, że ubezpieczona D. K. wywodzi swoje roszczenia o przyznanie prawa do spornego świadczenia z unormowań ustawy o rencie socjalnej. Artykuł 4 ust. 1 tego aktu stanowi, że renta socjalna przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało: 1) przed ukończeniem 18 roku życia; 2) w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej – przed ukończeniem 25 roku życia; 3) w trakcie kształcenia w szkole doktorskiej, studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej. W rozpoznawanej sprawie obszerny materiał dowodowy, w tym opinie biegłych lekarzy psychiatrów, pozwolił Sądowi Apelacyjnemu na ustalenie, że odwołująca się jest osobą całkowicie niezdolną do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało u niej w trakcie nauki w szkole wyższej, przez ukończeniem przez wnioskodawczynię 25 roku życia. Tym samym ubezpieczona spełnia ustawowe przesłanki przyznania spornego świadczenia. Stosownie do art. 4 ust. 2 pkt 1 i 2 powołanej ustawy, osobie, która spełnia określone w ust. 1 tego artykułu kryteria kwalifikacyjne prawa do renty, przysługuje renta socjalna stała, jeżeli całkowita niezdolność do pracy jest trwała lub renta socjalna okresowa, jeżeli całkowita niezdolność do pracy jest okresowa. Orzekając o prawie do przedmiotowego świadczenia należy zatem ustalić trwały lub okresowy charakter stwierdzonej u wnioskodawcy niezdolności do pracy, by prawidłowo oznaczyć czas,

na jaki przyznaje się prawo do renty socjalnej. W niniejszym przypadku, mimo że z niekwestionowanej przez strony i podzielonej przez Sąd drugiej instancji opinii biegłej z zakresu psychiatrii M. L. wynika, iż całkowita niezdolność do pracy D. K. datuje się od stycznia 2013 r. i będzie trwała do 1 sierpnia 2020 r., w zaskarżonym wyroku nie oznaczono końcowej daty, do jakiej przyznano odwołującej się sporne świadczenie. Wprawdzie nie zastrzeżono również, że zasądzona renta ma stały charakter, jednak z uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego wynika, iż przyznano ją na czas nieoznaczony. Sąd nie wyjaśnił, dlaczego zignorował unormowanie art. 4 ust. 2 pkt 1 i 2 ustawy o rencie socjalnej i orzekł o nieograniczonym czasowo prawie odwołującej się do renty socjalnej, instruując jedynie organ rentowy o możliwości wszczęcia postępowania kontrolnego celem sprawdzenia istnienia u ubezpieczonej całkowitej niezdolności do pracy po wskazanej przez biegłą sądową dacie 1 sierpnia 2020 r. Zaskarżony wyrok zapadł zatem z obrazą powołanych przepisów, albowiem mimo ustalenia w toku procesu okresowego charakteru całkowitej niezdolności do pracy ubezpieczonej, Sąd Apelacyjny przyznał odwołującej się prawo do renty socjalnej bez ograniczeń czasowych, chociaż zgromadzony materiał dowodowy, a w szczególności wspomniana opinia biegłej psychiatry, nie daje podstaw do przyjęcia istnienia u wnioskodawczynie po dniu 1 sierpnia 2020 r. tej przesłanki orzekania o prawie do spornego świadczenia.

Mając powyższe na uwadze, z mocy art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzeczono jak w sentencji wyroku.